

ОСВРТ НА НОВИЈА ШОЛОХОВОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Овај рад је осврт на новија шолоховолошка истраживања (она из новог миленијума, углавном руска и српска). У раду је у центру пажње анализа недавно изашлог из штампе првог научног издања “Тихог Дона”, Москва, 2017.

Кључне речи: М. А. Шолохов, новија шолоховологија, научно издање “Тихог Дона”.

This is a view of Sholokhovistic research studies in the new millennium, mostly Russian and Serbian. The center of attention of this paper is the recently published first scientific edition of the novel “And Quiet flows the Don” (Moscow, 2017).

Key words: M. A. Sholokhov, new studies on Sholokhov, scientific edition of the novel “And Quiet flows the Don”.

Михаил Александрович Шолохов (1905–1984) је, можда и парадоксално, једини руски писац-нобеловац без емигрантског, или дисидентског ореола. Међутим, његова живописна личност утопљена у социјално политички миље у коме је живео и деловао, баш као и његово особито живописно стваралаштво, били су предмет велике пажње још за живота, али и после њега. Био је то веома утицајни писац, о коме се својевремено изузетно много писало, толико да је конституисана посебна истраживачка грана – *шолоховологија* (рус. шолохование). Однос према Шолохову одражавао је бурне идеолошке мене у његовој отаџбини, али и на глобално-политичкој мапи света. Јер, Шолохову је усуд доделио да буде сведок тектонских социјално-политичких догађаја XX века.

Рођен је у години избијања Прве руске револуције, одрастао у време Фебруарске и Октобарске револуције, да би преживео Први светски и Грађански рат, стаљинистичке репресалије, активно учествовао у одбрани своје земље у Другом светском и „хладном рату“, а живот завршио пре његовог формалног окончања, непосредно пред „перестројку“. Притом, ваља имати у виду да је управо од прве совјетске “перестројке“, тј. геформе, - мислимо на партијску резолуцију из априла 1932. године: *О реформи књижевнoуметничких организација* (рус. *О перестройке литературно-художественных организаций*), утирао путеве своје канонизације као официјелног совјетског писца–великана. Управо 1932. године Шолохов је крунисан великим успехом код читалаца, његова дела су доживела поновљена издања у великим тиражима, прошао је ауторитативну проверу тезе о плагијату, изборио се за штампање треће књиге „Тихог Дона“ и објавио прву књигу „Узоране ледине“, да би свој положај ојачао и чланством у Комунистичкој партији (а да претходно није био ни члан Комсомола).

За свог живота Шолохов је по званичним државним статистикама био један од најтиражнијих писаца на свету. Он је то и данас. Нама расположиви подаци говоре да су дела Шолохова – до 2011. године – преведена на 92 светска језика, са укупним тиражом од 180 000 000 примерака. Сасвим природно, његова дела су обилато коментарисана, критички разматрана и анализирана највише у Совјетском Савезу, мање у „остатку света“. Статистичка научна истраживања показују да је Шолохов – у Русији у време социјално-политичке кризе и свеукупне трансформације државног система у деценији од средине 1970-тих до средине 1990-тих година XX века – још увек био у центру пажње совјетске критике: о њему су тада у просеку штампана 44 аналитичка текста годишње. Али, већ у следећој деценији број написа о његовој личности и делу је готово преполовљен (у просеку 23,8 текста годишње; вид. Ядин 2015: 35). Ово се може, између осталог, протумачити измењеним друштвеним околностима и новом културно-идеолошком климом, када се првенствено толила глад за раније скрајнутим, или забрањеним писцима „сребрног века“ и руске авангарде (тзв. „враћање имена“).

За период критичке рецепције на почетку новог, XXI века, који је сада у центру пажње овог нашег чланка, немамо статички егзактне податке, али нам увид у литературу показује поновни постепени успон шолоховолошких истраживања, не само у погледу квантитета, већ посебно и квалитета.

У циљу илустрације реченог, навешћемо само неке рецентне а референтне књиге, студије и друге публикације, као и манифестације посвећене расветљавању живота и стваралаштва овог руског класика XX века:

1. Крупан, изузетно значајан издавачки подухват био је *факсимилно издање рукописа прве две књиге „Тихог Дона“* (Москва, 2005, оне које су својевремено марта 1829. године биле на експертизи ауторства, да би се загубиле и тек после седам деценија биле откривене и откупљене од наследнице удовице пишевог московског пријатеља Василија Кудашова, за шта је посебно заслужан тадашњи премијер Владимир Путин (1999. године).

2. Исте, 2005. године у Москви је штампано колективно истраживање *Речник језика Михаила Шолохова* (Словарь языка М. Шолохова, под ред. Е. Дибровой).

3. Истовремено је пишев завичајни музеј, у покушају реконструкције, односно попуње многих биографских „белих мрља“, објавио књигу: *Летопись жизни и творчества М. А. Шолохова: материалы к биографии*, сост. Н. Кузнецова (Вешенская, 2015).

4. Неколико година доцније штампане су две Шолоховљеве библиографије, обе истог наслова: *М. А. Шолохов. Библиографический указатель* (РГБ и ИМЛИ РАН, Москва, 2005) и друга, исцрпнија, двотомна: *М. А. Шолохов. Библиографический указатель*, выпуск I, II (сост. Т. В. Гаврюшина и др., Москва, 2007, 2011).

5. Пишева *преписка* (она што је сачувана), дуго је била ван увида културне јавности. Тек 2003. године она је објављена у два различита издања: *М. А. Шолохов. Письма* (под общей ред. А. А. Козловского и др.), Москва, 2003, и

М. А. Шолохов. Письма 1924 – 1984 гг. Жизнеописание в документах (сост. В. В. Петелин; Москва, 2003). Ова кореспонденција је компатабилна са ранијим сензационалним издањем: *Писац и вођа. Преписка М. А. Шолохова са Ј. В. Сталиным 1930 - 1950*, која представља документе из личног архива Стаљина, али још увек без увида у тајна документа ЦК и НКВД (*Писатель и вождь*, сост. Ю. Мурин, Москва, 1997) али и доцније изашлом мемоарском документарном књигом пишевог млађег сина – Михаила Михајловича: *О отцу (Об отце*. Ростов-на-Дону, 2013).

6. У овом нужно редукованом избору важно место припада и персоналној *Енциклопедији Шолохов* (*Шолоховская энциклопедия*. Изд. Шолоховский фонд, Москва, 2012).

Такође, ваља имати у виду да је у новом миленијуму у Русији знатно повећан број објављених монографија, као и кандидатских и докторских дисертација посвећених појединим питањима живота и стваралаштва Михаила Шолохова. У очувању лика и промишљању стваралаштва Шолохова у Русији значајна улога припада и специјализованим периодичним публикацијама. Почев од 2001. године излази „Вешенский вестник“ (Ростов-на-Дону, Вешенская), који објављује реферате са Међународних симпозијума о Шолохову, а однедавно (1. бр. из 2014) је покренут културно-просветитељски часопис „Мир Шолохова“ (Вешенская). „Шолоховский вестник“ се штампа у граду Сургуту (Сур ГПУ), а зборници са научних конференција на Универзитету МГТУ „М. А. Шолохов“ у Стерлитамакској филијали универзитета.

Већ три деценије велику подршку шолоховистима пружа *меморијални музејски комплекс* (*Государственный музей-заповедник М. А. Шолохова*, Вешенская), по многим показатељима један од најбољих у Русији, институција са 15 филијала и великим бројем запослених. (Његов дугогодишњи директор био је пишев унук Александар Михајлович Шолохов, сада изабран за депутата Државне думе РФ у којој је заменик председника Комитета за културу.) У саставу музеја су, између осталог, спомен-кућа породице Шолохов, богата библиотека, рукописни фонд, фонд илустрација књига, фонд личних пишевих предмета - употребљен другим, набављеним експонатима, везаним за козаштво као такво. За нас је овде занимљива музејска брига за успостављање и неговање козачке традиције (на пример, организовање низа фестивала и сл.). Веома популарна је туристичка манифестација „Роман под отвореним небом“, са обиласком објеката–реалија из пишеве прозе, упознавањем документарног материјала у вези са прототиповима јунака Шолоховљевих дела и сл. Уопште, делатност музеја је концептуално веома савремено осмишљена, преко многобројних научних, културно-просветних и едукативних активности („Породичне недеље“ – као облик активних посета музејских садржаја, пригодне изложбе, тематски наградни конкурси за ученике и студенте, итд.). Као што се може претпоставити, обилата је употреба аудио-визуелних средстава, а код младих су популарне видео/телевизијске пројекције филмова и серијала на тему Шолоховљевих дела. Тако је недавно (2015) управо у пишевом завичају снимљена четврта по реду верзија „Тихог Дона“ (филм и серија у 14 епизода, режисер Сергеј Урсулјак), а неки за ту прилику специјално саграђени или рестаурирани објекти сада се користе у туристичке сврхе.

Враћајући се шолоховолошким истраживањима у ужем смислу речи, сада ћемо констатовати да се она, генерално узев, одвијају у неколико главних праваца:

1. Обележавање пишчевих јубилеја и публиковање реферата са симпозијума организованих тим поводом. Подсетимо се да је 2005. годину УНЕСКО прогласио за годину Шолохова, уврстио је у свој списак датума од изузетног значаја.

2. Континуирани биобиблиографски рад, уз обилато коришћење електронских ресурса.

3. До сада незанемарљиви вектор проучавања Шолоховљевих језичких карактеристика сада има све компетентније интерпретаторе. (Вид. нпр. монографију Савенкова 2015).

4. Некад забрањена тема односа руске емиграције (свих поколења-таласа) према Шолохову сада привлачи велику пажњу. (Вид. Васильев 2003). Увид показује да су се историјске личности – стварни актери „Тихог Дона“ – похвално изражавале о начину на који су у „Тихом Дону“ описани они сами, као и догађаји у којима су учествовали.

5. И даље су веома присутна проучавања адаптација Шолоховљевих књижевних дела у другим медијима: на филму, у позоришту, у опери...

6. За новија истраживања карактеристична је тенденција тумачења Шолоховљевог књижевноуметничког ткива у духовно-религиозном кључу, али и трагања за константама одраза руске националне карактеролошке етике. У складу са тим испољава се велико интересовање за историју козаштва и његове менталитетске карактеристике.

7. У жижи интересовања руских шолоховолога сада су све више интересовања за текстолошка питања различитих редакција и издања његових дела.

8. Новаторско је заснивање озбиљног категоријалног проучавања Шолоховљевих читалаца, према писмима која су адресирана било директно писцу, било издавачима. То је важна тема која на овом месту захтева нешто ширу елаборацију.

Питања читалачке публике треба најпре повезати са историјским беспреседанским ширењем писмености у Русији прве две деценије XX века. Још крајем XIX века Русија је била земља претежно неписменог становништва. Онда су царске владе са почетка новог века доносиле и спроводиле важне мере усмерене ка искорењивању неписмености и ширењу просвећености у широком народним масама. Обично се каже да је Русија „од неписмене земље постајала писмена“. Совјетске власти су, својим разгранатим мерама и поступцима, овај процес прошириле и продубиле до дотада невиђених размера. У стратегији моделовања „новог социјалистичког човека“ акценат је стављен на *књигу*, посебно ону белетристичку. Неговани су *култови књиге, читања и читалаца*. Могли бисмо рећи да је *homo sovieticus - homo legens*. О његовој „жеђи за књигама“ својевремено оштроумно говорио и Иво Андрић.

„Совјетски човек све више тражи књигу. То примећују сви странци и путници. Он чита свуда и у свако доба.“ (Андрић 1946:4).

У по њих повољној културној клими, совјетски читаоци били су веома заинтересовани за комуникацију са својим „живим писцима“, а остваривали су

је преко књижевних вечери, али још више преко преписке са њима. О томе колико је читалац представљао важну инстанцу књижевног живота сведочи и недовољно познати податак да је 15. јануара 1927. године у московском Дому совјета одржан јединствени у свету *Први* (до сад и једини) *конгрес читалаца*. Неповска терминологија истичала је парољу *читаоца као конзумента* (читатељ-потребитељ) и читалачког тржишта. Штавише, читаоци су неретко презимали и улогу својеврсних критичара, на које се мање-више морало рачунати.

Сада долазимо до чињеница да је Шолохов у време настанка својих романа био веома читани писац, ваљда најчитанији међу савременицима. На његова дела писмено су се одазивали совјетски читаоци свих социјалних слојева, са свих географских простора ове простране земље. Зна се, посебно интересовање показивали су за судбину главних јунака и поједине сегменте драматичних догађаја, за могућа решења финала, али су проблематизовали и социјални значај питања која покреће Шолоховљева белетристика. Досадашњи увид у епистоларијум показује да је у току формирања своје озбиљне каријере, а то значи у 30-тим годинама, Шолохов у целини био боље прихваћен од стране читалачке публике, него од, мора се рећи, тада недовољно компетентне књижевне критике. О општеној популарности Шолохова и масовним одазивима на његово дело сигурно је морао бити обавештен и Стаљин. Рекло би се да је он своју подршку дозирао користујући у својим појединим поступцима и изјавама (приједи у Кремљу, помоћ у сетви на Дону, интервенција за штампање треће књиге „Тихог Дона“, „поруџбина“ романа о колективизацији и др.). Међутим, интригантна је претпоставка да је на подршку писцу могла утицати и његова респектабилна масовна популарност у широком читалачким круговима, тако да је НКДВ 1938. године морао одустати од већ увелико припремљене оптужбе против Шолохова као „непријатеља народа“, који подржава контрареволуционаре. Штета је само што сва писма нису сачувана, будући да је у фашистичком бомбардовању пишчеве куће погођен и ормар са документима, а сандук са рукописима нестао је у ратном вихору. Било како било, сачувана писма читалаца Шолохову (1930-1970) данас имају изузетну документарну вредност. Она су сада предмет пажње руских шолоховолога, окупљених око научног пројекта чији су носиоци Институт за светску књижевност РАН, и Државни меморијани музејски комплекс М. А. Шолохова, а финансира га Руски фонд хуманистичких наука. После припрема и разраде теоријских постулата (Корниенко 2004) сада је у току sukcesивно публиковање резултата истраживања.

Овај преглед завршавамо нешто опширнијим приказом најновијег, изузетног прилога проучавању Шолоховљевог стваралаштва – *научног издања романа „Тихи Дон“* (2017), подсећајући да је у једној од Резолуција нашег Међународног симпозијума „Поетика стваралаштва Михаила Шолохова“ (Београд – Нови Сад, април 1985) управо изражено залагање за припрему таквог „академског издања“.

Недавно изашло дуго очекивано научно издање „Тихог Дона“ припремљено је дугогодишњим трудом колектива Института за светску књижевност РАН „Максим Горки“. Узгред, приређивачи нам не саопштавају информације о организационим питањима и роковима: датума почетка рада, избора уредничког савета, уредника томова и приређивача текста.

Немогуће је преценити значај издања о коме се ради. Општепознато је да управо роман „Тихи Дон“ вапи за успостављањем „канонског“ текста. Наиме, он је био штампан са разним уредничким цензурисаним уклањањима појединих одломака, и/или разним редакцијама, са скраћивањима текста, језичким „пури-танским интервенцијама“ итд. Такав однос према једном од највећих књижевних дела XX века чини изузетак чак и у совјетском периоду руске књижевности. Као по правилу, многобројна издања Шолоховљевих дела била би пропраћена скромним, непотпуним коментарима, могло би се рећи, а да писац притом готово ни да није посебно интервенисао.

Готово одмах пошто је роман угледао свет и био преведен у Европи и Америци, његова издавачка судбина и порекло текста нашли су се у видокруту иностране књижевне критике и западних слависта/русиста. Најпре се овим питањима доследно бавио руски емигрант Герман Јермолајев, у својим многобројним радовима, у којима се, између осталог, бавио и текстологијом Шолоховљевих дела, претежно „политичким кориговањима“. Истом кругу припадају и коментари енглеског истраживача-шолоховолога А. Б. Мерфија. Међутим, када се упореде текстови њихових истраживања (којима је, разуме се, могуће додати и друга, мање значајна), са текстолошким радом колектива научних сарадника Института за светску књижевност РАН, онда се рељефно очитују и њихови резултати и квалитет критике текста.

Пређимо на анализу датог издања. Оно је остварено уз финансијску подршку Руског фонда фундаментарних истраживања, а у саставу редакцијског одбора налазило се девет познатих шолоховолога, на челу са дописним чланом РАН Н. В. Корнијенко.

Већ на први поглед пада у очи темељност обављеног посла, обим научно-приручног апарата. У том смислу битно је напоменути да се у припреми издања група аутора користила како замашним искуством руских текстолога, тако и резултатима шолоховолошких истраживања која су издржала пробу времена.

У предговору који претходи издању назначени су главни текстолошки задаци: „ (...) потпуно, свеобухватно упоређивање свих текстова романа, издања за пишчево живота, а такође и пронађених рукописа прве и друге књиге романа, који се чувају у Институту за руску књижевност – „Пушкински дом“ и у Руском државном књижевном архиву, подразумева се уз помоћ анализе верзија (више од 4 000 у издањима за живота) и уклањање сегмената строго идеолошког карактера, а некад и исправки очигледних идеолошко-политичких интервенција појединих редактора романа, као и лапсуса стилског карактера“ (Шолохов, 2017: 5-10). Овај увод–анотација даље садржи основне податке о проблемима припреме и рада групе истраживача ИМЛИ РАН над научном експертизом текста „Тихог Дона“.

Као што је познато, најважнији текстолошки принцип кога се ваља придржавати јесте очување пишчевог текста као таквог, поштовање стваралачког проседа и ауторове воље. Управо се у овом смислу истраживачи Шолоховљевих текстова сусрећу са великим тешкоћама и препрекама књижевног и ванкњижевног карактера: одсуство дневника и бележница, губитак рукописа-концепата и чистих преписа, као и других непосредних извора, утицај критике, читалаца и

цензуре, уплив променљивих друштвено-политичких околности и других сличних фактора који су условили постојање различитих редакција оригинала. Зато су уредници научног издања „Тихог Дона“ морали да скрупулозно проуче, са једне стране, генологију романа, трансформацију пишчевог стваралачког замисли, тј. историју настанка текста, друштвено-политичке околности у којима је он настајао и био оформљен, а, са друге стране, да изврше дословну анализу фрагмената романа, да размотре поетске манире и средства, оригиналност Шолоховљевог сликовитог језика и стила. Да одмах констатујемо, по нашем мишљењу, приређивачи су успешно савладали све наведене књижевнотеоријске, књижевнонаучне и практично-текстолошке задатке.

Први том издања припремио је Ј. А. Дворјашин у коауторству са А. А. Козловским, који, на нашу велику жалост, није доживео да угледа издазак из штампе готове књиге. Као основни извор текста послужило је издање Гослитиздата (Москва, 1933), и рукописа који је прибавио Институт за светску књижевност РАН 1999. године. Детаљније се о изворима пише у *Текстолошком говору* књизи I и II. У одељку I набројани су и други извори текста, као што су: сачувани прелом слога (од Сабраних дела из 1956-1957) и списак издања за живота. У одељку II учињен је занимљив покушај реконструкције путева обликовања стваралачке замисли романа, остварења увида у стваралачку лабораторију писца, будући да „Шолохов није био склон да било кога посвећује у своје скровите тајне“ (Шолохов 2017: 707). Овде је требало повезати истраживачке стратегије и интуицију, пратити динамику стваралачких процеса и остварења замисли. Чини се да су текстолози успешно изашли на крај са постављеним задацима. Занимљиви су пасажии о прототиповима, усменим информаторима Шолохова, преписивачима његових рукописа, о ауторовим исправкама/белешкама на концептима, као сведочанствима грозничавих трагања за сопственим стилем. Приметићемо овде да, нажалост, нису прокоментарисана издања фрагмената романа у којима су поглавља била насловљена.

Други том припремила је за штампу и за њега написала текстолошка говорница Г. Н. Воронцова. За трећу књигу научног издања као еталон послужило је посебно издање Гослитиздата (Москва, 1933), а за четврту – ауторизовани рукопис из 1940. године, откуцан на писаћој машини. За њен осми део основни извор је била часописна варијанта „Новог мира“ (1940, № 3), заједно са преломом слога из Сабраних дела 1956-1960 и сачуваним многобројним фрагментима оригиналних рукописа. И у датом случају на путу одређивања аутентичног (канонског) текста истраживач се сусретао са великим тешкоћама. Стваралачком процесу треће и четврте књиге готово да није могуће ући у траг са неопходном прецизношћу. Ангажман у догађајима колективизације, напоран рад над романом „Узорана ледина“, сплетке о плагијату и непрекидни захтеви одређених кругова да роман буде завршен преласком Григорија на страну совјетске власти, веома су ометали пишчев рад, прекидали га. (Добро је познат однос Фадејева, Горког, Ставског, Стаљина, Молотова, Жежова и др. према Шолоховљевом роману).

Са тачке гледишта психологије стваралаштва поређење различитих варијанти текстова (као рукописних, тако и штампаних) сведоче о ревноним трагањима аутора за одговарајућим завршетком романа, што је нашло одраза у честим преправкама, у мноштву варијанти. Коментари Воронцове одликују се

објективним, промишљеним испитивањем текста, заснованим на анализи гене-зе замисли, стила и језика, интервенција цензуре, али и исправкама очигледних штампарских грешака. Занимљиво је опште запажање овог текстолога: „Стил и језик четврте књиге, где је реч о завршним трагичним догађајима 'Тихог Дона', приметно се разликују од стила и језика прве три књиге романа, а пре свега својом строгом једноставношћу“ (Шолохов 2017: 835).

Сумирајући, примећујемо да су напори текстолога да се успостави аутентични текст Шолоховљевог романа „Тихи Дон“ крунисани успехом. Ваља честитати ауторском колективу првог научног издања великог Шолоховљевог дела, које је успешно остварило његову текстолошку реконструкцију. Овим је научној јавности представљено издање знаменитог романа-епопеје у његовом најпотпунијем облику, сагласно претпоставкама о изворном, аутентичном, канонском тексту. Обављен сложен текстолошки посао и методолошки педантно спроведена провера сведоче о професионализму истраживача, одговорном односу према критици текста, најзад о научној компетенцији. А то је, свакако, морало дати вредне резултате.

II

Други део рада посвећујемо нашој новијој шолоховологији. Наша шолоховологија има дугу традицију. Она је умногоме пратила култ Шолохова у нашим срединама, на њега се добрим делом и наслањала кроз читав рецептивни период XX века. У тумачењу Шолоховљевог дела предњачила је веома квалификована универзитетска књижевна критика. Притом је карактеристично да су се сви водећи књижевни русисти југословенских универзитета бавили овим руским совјетским писцем. У Београду: Радован Лалић, Петар Митропан, Милосав Бабовић, Мила Стојнић, Драган Недељковић, Миливоје Јовановић, Миодраг Сибиновић, Дојчило Рудан. У Новом Саду: Витомир Вулетић, Богдан Косановић, Бранимир Човић. У Сарајеву: Милица Милидраговић и Назиф Кустурица. У Подгорици – Никшићу: Олга Брајичић, Вук Минић, Марија-Магдалена Косановић, Драган Копривица, Марина Копривица. У Приштини: Вук Филиповић и Радосав Конатар. У Скопљу: Милан Ђурчинов. У Загребу: Александар Флакер. У Марибору: Јуриј Ројс. Међутим, од средине 80-тих година, стицајем разних околности, број шолоховистичких радова рапидно опада, да би се та тенденција осеке пренела и у следећи век. А у њему су, што није чињено раније, прештампани избори неколиких одабраних студија водећих српских шолоховолога, што, свакако, говори о квалитетима датих текстова, али и о још увек знатном интересовању Срба за стваралаштво Шолохова, чијем су промишљању и тумачењу требали да припомогну и ови написи.

Најпре је, после три и по деценије од првог објављивања, поново штампан оглед Драгана Недељковића *О „Тихом Дону“ Михаила Шолохова*, допуњен његовим у међувремену изашлим текстовима о релацијама између писаца са Дона: Фјодора Крјукова – Александра Солжењичина – Михаила Шолохова (Недељковић 2002). Године 2013. београдски Завод за уџбенике прештампao је „школско издање“ романа „Тихи Дон“, у за српске прилике великом тиражу, са најновијим преводом М. Бабовића, уз предговор, поговор и тумачење мање познатих речи у ауторству Б. Косановића (Шолохов 2013). Године 2017.

Р. Чолаковић сакупио је и објавио део предговора, чланака, огледа и студија Милосава Бабовића, онај део који је остао ван његових монографија, а међу њима и пет текстова о различитим аспектима стваралаштва Михаила Шолохова (Бабовић 2017).

Велики Шолоховљев јубилеј – стогодишњица рођења, - подсетимо се још једном, ушао у ред значајних датума УНЕСКА, обележен је у Србији скромно, али достојно. Посебно вредна пажње била је добро припремљена и прихваћена изложба у Библиотеци Матице српске, са штампаним каталогом. Експонате је чинила грађа из саме Библиотеке (Шуловић, Драшћин 2005). Славистичко друштво Србије је ову годишњицу обележило рефератом Богдана Косановића, професора Новосадског универзитета, под насловом: *Социокултурни поглед на живот и стваралаштво Михаила Шолохова (поводом стогодишњице рођења)*. У раду је посебна пажња посвећена противречним тумачењима пишчеве стваралачке биографије и његовим „руским идејама“, разматраним у оквирима руског цивилизацијског модела (Косановић 2006).

На пишчеву годишњицу се осврнуо, додуше годину дана доцније, и Миливоје Јовановић, професор Београдског универзитета, у културном додатку тиражног листа „Политика“, са чланком карактеристичног наслова: *Рушење једног мита*. Зналце је довео у недоумицу изненадни Јовановићев антишолоховизам, његова изјава „да је био у заблуди <...> у ономе што је (дотад – Б. К.) писао о Шолохову“ (Јовановић 2006: 11).

Два су огледа компаратистичког карактера. Марина Копривица је у раду „*Принцеза де Клев – Мадам де Лафајет и неки примјери руског романа испитивала паралеле између ове француске списатељице, родоначелнице породичног романа, и јунакиња удатих жена –прељубница руских романописаца: Толстоја, Шолохова (лик Аксинје Астахове), Булгакова и Пастернака*. Претежно су анализиране сличности и разлике на нивоу сижејних линија (Копривица, М. 2004).

У студији *Стајнбек – Хемингвеј – Шолохов* Богдан Косановић се позабавио упоредно-типолошком анализом приповедака ових нобеловаца („Бисер“, „Старац и море“, „Човекова судбина“). Основна теза је да се све три приповетке фабуларно разликују, али да их темељне идеје свде на један древни уметнички модел промишљања човека и његове судбине.

Право освешћење у свету наше шолоховистике била је појава књиге Радомира В. Ивановића: *Снови и судбине у наративној прози Михаила Шолохова*. Монографија је рађена у оквиру научноистраживачког пројекта *Четири стране књижевности*, при чему се овде имало у виду не само геополитичка, већ и геодивизацијска репрезентативност. Ивановић је преко стваралаштва Михаил Шолохова управо испитивао *источни културолошки концепт*. Многе постојеће идеје расправљане су такође у контексту и интертексту дела Стајнбека и Хемингвеја, али и Маркеса (*Љубовнику нема ко да пише*). Пратећи и новију шолоховолошку литературу, Ивановић је први код нас у научни обрт увео пишчево епистографско наслеђе, које је теоријски и практично корисито у утмачењу његове прозе (Ивановић 2012).

У међувремену је Богдан Косановић објавио у руским научним часописима и зборницима серију чланака о „Тихом Дону“ (жанр романа-епопеје, функција

пејзажа, приказ научно-критичког издања, о нашем стрипованом роману „Козаци“), затим прегледни текст о досадашњој рецепцији Шолоховљевог стваралаштва у Србији и путопис „Код Шолохова- у Вјошенској“. (Вид. цитирану литературу на крају овог текста).

*

**

На крају, да сумирамо шта нам показује овај прегледни времеполов кроз руску и нашу, српску, шолоховолошку истраживања на почетку новог миленијума. Најпре се и овом приликом може констатовати да су личност и прозно стваралаштво Михаила Александровича Шолохова, не само белетристички, већ и општекултуролошки, те и идејно-социолошки снажно обележили једну епоху руске књижевности, ону која је иза нас. С обзиром на то да је реч о узбурканим временима, пуним драматике и трагике, у којима је Шолохов био не само сведок, већ и активно ангажовани делатник, историјски посматрано он је постао и огледало времена у коме је живео и радио. Отуда елаборација теме којом се бавимо има шире значење и за светску културу уопште. Шолохов је дао снажан печат једном току руске совјетске књижевности, оном што је наследио миметичке методе класике. Истраживања сведоче о изузетној популарности овог писца међу широким читалачким масама, посебно у деценије пред Други светски рат, сразмерно мање међу књижевним, односно научно-књижевним критичарима. Рекло би се да је у послератним годинама његова слава као писца постепено јењавала, због недостатка изласка нових дела, али је зато растао његов утицај као ангажоване јавне личности (присутне у самим врховима државног и партијског апарата).

Пратећи шолоховолошке радове у новијем социо-културном контексту, запажамо да они нису бројни као раније, али је у њима сада мање присутно декларативних ура-патриотских прилога и панегирика. Генерално узев, истраживања су све квалитетнија, прати их мноштво замашних издавачких подухвата: појава специјализованих часописа, прикупљање и штампање библиографске грађе, објављивање преписке, стручна анализа писама читалаца као важне комуникациске инстанце, затим континуирано одржавање научних симпозијума, најзад, али не и на последњем месту – подухват научног, стручно коментарисаног, издања романа „Тихи Дон“.

Што се тиче рецепције код нас, општепознато је да је Шолохов још у периоду између два рата, а посебно у рано послератно време, па и касније, уживао статус култног писца. О његовом делу се веома компетентно, престижно и масовно изјашњавала академска критика, тада старије и средње генерације. Међутим, и у измењеним глобалним и транзицијским околностима, Шолоховљево дело не само што још увек ужива статус обавезне школске лектире, већ налази и своје „обичне читаоце“. Гледано из садашње перспективе оно ипак више „није у моди“ код књижевне критике. Симптоматично је да старије генерације шолоховолога немају своје настављаче, уз два изузетка, што се надомешћује прештампавањем неких текстова старијег датума.

Све у свему ово наше постмодерно доба, - како кажу четврте техничко-технолошке револуције – није наклоњено ткању и пажљивом читању широких

епских творевина, попут Шолоховљевих. Рекло би се да су сада и вредносне парадигме у култури/књижевности, поготово оне које се карактеришу тзв. „класичним наративима“ потиснуте у други план, или су занемарене. Сем тога, примећујемо да је и данашња руска култура угрожена од стране „потрошачке цивилизације“, односно потрошачког друштва, његове комерцијализације и, сме ли се рећи, фаворизовања алгоритамских операција за рачун уметности речи. После свих догађања „либерализације“ и „транзиције“, руска култура засигурно није литературоцентрична, као у прошлом и претпрошлом веку. Па ипак, и у овим неповољним околностима, Шолоховљево дело одолева идеолошким гигањима, променама друштвено-политичких парадигми, временском решету вредносних критеријума, мена књижевних укуса, успона и падова шолоховологије. Рекло би се да и сада – парафразирајући познати политички слоган – у време „хладног мира“ оно тражи и налази своје место, првенствено у трагањима за константама руског културног кода, покушајима његовог осмишљавања и дефинисања. Али и у налажењу универзалних људских естетичких и етичко-хуманистичких порука.

Цитирана литература

- Андрић, И. (1946), *Говор у Друштву за културну сарадњу Босне и Херцеговине – СССР*, „Архив САНУ“, инв.бр. 930.
- Бабовић, М. (2017), *Огледи и студије из руске књижевности*. Избор Р. Чолаковић, <О Шолохову> стр. 253-402. (Земун: Невен).
- Бахтиярова, А. (2017), *Музеј – заповедник М. А. Шолохова, 2-е доп. изд.* (Ростов-на-Дону: Омега Паблицер).
- Васильев, В. сост. (2003), *Шолохов и русское зарубежье*. (Москва: Алгоритм – книга).
- Ивановић, Р. (2012), *Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова* (Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности).
- Јовановић, М. (2006), „Пројекат Писац Шолохов: Рушење једног мита“. *Политика*, 20. мај 2006, стр. 16.
- Копривица, М. (2014), „‘Принцеза де Клев’ Мадам де Лафајет и неки примјери руског романа“. *Славистика*, књ. VIII, стр. 221 - 225.
- Корниенко, Н. (2004), *Читатели и нечитатели Михаила Шолохова (Опыт комментария)*. (Воронеж: Централно-Черноморское книжное издательство).
- Косановић, Б. (1987), *Международный симпозиум „Поэтика творчества Михаила Шолохова“*, *Зборник Матице српске за славистику*, бр. 32, стр. 205 – 210.
- Косановић, Б. (2006), „Социокултурни поглед на живот и стваралаштво Михаила Шолохова (поводом стогодишњице рођења)“. *Славистика*, књ. X, стр. 7 - 16.
- Косановић, Б. (2010), „Стајнбек - Хемингвеј – Шолохов: упоредно-типолошка анализа приповедака“, у: *Нове компаративне теме*, стр. 69 – 90. (Нови Сад: Филозофски факултет).
- Косановић, Б. (2014), „В Вешенской у Михаила Шолохова“. *Мир Шолохова*, № 1, стр. 87-89.
- Косановић, Б. (2016), „Пейзаж Тихого Дона в функции осмысления шолоховской философии природы“. *Вешенский вестник*, № 16, Ростов-на-Дону, стр. 165-180.

- Косанович, Б. (2017), „Иво Андрич и Михаил Шолохов: эпический дар и народное чувство“. Мир Шолохова №1 (7), стр. 18-26.
- Косанович, Б. (2018), „Казаки: роман из жизни донских казаков“. Вестник Уляновского государственного технического университета 4 (84), стр. 68-73.
- Косанович, Б. (2018), „Тихий Дон М. Шолохова и жанр графического романа в Сербии (руско-сербский комикс „Казаки“)“. Родное и вселенское, Сборник научных трудов, Выпуск 6, Уляновск, стр. 139-147.
- Косанович, Б. (2018), „Долгожданное издание“. Мир Шолохова, № 1 (9), стр. 8-11.
- Недельковић, Д. (2002), *О „Тихом Дону“ Михаила Шолохова*, II изд. (Рума: Стара књига – Графопромет).
- Савенкова, Л. (ред.) (2015), *„Алмазные россыпи русской речи“: Языковое мастерство М. А. Шолохова*. (Ростов-на-Дону: Издательство ЮФУ).
- Шолохов, М. (2013), *Тихи Дон, књ. 1-4*. Превео М. Бабовић; приредио и пропратне текстове написао Б. Косановић. – 2. изд. (Београд: Завод за уџбенике).
- Шолохов, М. (2017), *Тихий Дон*. Научное издание. В 2-х томах, том 1,2. (Москва: ИМЛИ РАН).
- Шуловић, К., Драпшин, А. (2005), *Михаил Александрович Шолохов (1905 – 1984). Каталог изложбе*. (Нови Сад: Библиотека Матице српске).
- Ядин, Л. (2015), „О восприятии творчества М. А. Шолохова в СССР / РФ в конце 1980-х – начале 1990-х годов“. *Мир Шолохова*, № 1 (3). (Вешенская).

Богдан Косанович

ОБЗОР НОВЕЙШИХ ШОЛОХОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Резюме

В данной статье приводятся и рассматриваются выбранные, самые значительные шолоховедческие исследования в начале нового милениума. В основном речь идет о русском и сербском материалах. В центре внимания находится недавно вышедшее из печати научное издание романа „Тихий Дон“.

Ключевые слова: М. А. Шолохов, новейшие шолоховедческие исследования, научное издание Тихого Дона.